

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ของไทย: บทเรียนจากเกษตรกรรายย่อย

Sustainable Impacts on Organic Farmers in Thailand: Lessons from Small-scale Farmers

วริพัทธ์ เจียมปัญญารัช¹
Waripas Jiumpanyarach

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยด้าน สังคม เศรษฐกิจ และทัศนคติที่ส่งผลต่อความเป็นไปได้ของเกษตรกรรายย่อยที่จะปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรระบบปกติเป็นเกษตรระบบอินทรีย์โดยการสำรวจตัวอย่างเกษตรกรรายย่อยใน 5 ภาคของประเทศไทยได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อเกษตรกรแต่ละราย คำถามประกอบด้วย รายได้ ภาระการผลิต สัมภาษณ์เชิงลึกและทัศนคติที่มีต่อระบบเกษตรอินทรีย์ จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรรายย่อยมีพื้นที่ในการทำเกษตรระหว่าง 5-10 ไร่ เกษตรกรมีการทำการเกษตรระบบการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและการทำการเกษตรแบบผสมผสาน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่มีการทำการเกษตรผสมผสานสนใจการทำเกษตรระบบอินทรีย์มากกว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรกรระบบเกษตรปลอดภัยไม่สามารถปรับเปลี่ยนเป็นการเกษตรระบบอินทรีย์ได้เนื่องจากสภาพแวดล้อม เกษตรกรที่มีทัศนคติที่ดีต่อการทำการเกษตรระบบอินทรีย์มีรายได้จากแหล่งอื่นนอกจากการทำเกษตรเพียงอย่างเดียว เช่น เงินออม เงินบำนาญ เป็นต้น และความคำนึงถึงด้านสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับชาติและระดับนานาชาติเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อเกษตรกรในด้านของตลาด ระดับราคาของสินค้าอินทรีย์ที่สูงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกษตรกรสนใจในการทำเกษตรระบบอินทรีย์ ดังนั้นนโยบายจากรัฐในด้าน การให้ความรู้ในกระบวนการผลิต มาตรฐานสินค้าอินทรีย์ และตลาดของสินค้าเป็นปัจจัยสำคัญของเกษตรกรเพื่อความยั่งยืน

คำสำคัญ: เกษตรกรรายย่อย เกษตรระบบอินทรีย์ เกษตรระบบปกติ เกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรผสมผสาน ความยั่งยืน

---

¹อาจารย์ ดร. อาจารย์ประจำสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
Lecturer, School of Agricultural Resources, Chulalongkorn University, Bangkok.
Corresponding e-mail: waripas.j@chula.ac.th

Abstract

This study aimed to study socio-economic factors, and attitudes among small-scale farmers, who have transferred from conventional to organic farming system small-scale farming, approximately 5-10 rai or 0.81-1.60 hectares were selected from north, south, east, central, and northeast region of Thailand. The selected farmers were selected based on regions and productions. The data were collected by in-depth interview. Questions were included attitudes, practices, and economic. The study found that agriculture system was monocrop and integrated farming. The farmers who were integrated farming preferred organic agricultures rather than conventional agriculture. Farm environment limited changing to organic agriculture thus some farmers had to do safety agriculture instead of organic agriculture. Major income of the farmers come from agriculture and savings and retirement fund. The organic farmers concern about health of consumers and themselves. National and international organic standard were challenges farmers because high price on certified organic standard products were incentive farmers to become organic agriculture. The study suggested that organic agricultural policy (supply chain, market, and standards) should give major support for organic farmers to become sustainable agricultural community.

Keywords: *Small-scale farmers, Organic agriculture, Conventional agriculture, Monocrop farming, Integrated farming, Sustainability*

บทนำ

การเกษตรของประเทศไทยถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของประเทศเนื่องจากประเทศไทยมีพื้นที่ทำการเกษตรในสัดส่วนที่มากที่สุดและมีการส่งออกสินค้าเกษตรเป็นจำนวนมากและสินค้าบางประเภทสามารถส่งออกได้อันดับแรกๆ ของโลก (Singhapreecha. 2014) การเกษตรของประเทศไทยหมายถึง การผลิตอาหาร การค้าขาย การขนส่ง และขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากอดีต การเกษตรของประเทศไทยจะเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน และอาศัยวิถีทางธรรมชาติ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วง ค.ศ 1960 (พ.ศ. 2503) ความต้องการด้านอาหารทั้งภายในและภายนอกประเทศเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากประชากรโลกที่เพิ่มขึ้น การเกษตรของประเทศไทยจึงมีการปรับเปลี่ยนโดยการเอาปริมาณผลผลิตเป็นที่ตั้งโดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาในระบบการเกษตรซึ่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลของการปฏิวัตินี้ ทำให้เกษตรกรไทยมีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปทำการเกษตรเป็นการทำเพื่อการค้า โดยผลิตในปริมาณมาก ดังนั้นการแสวงหาปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน เงินทุน แรงงาน และ แร่ธาตุสารอาหารต่างๆ ที่สามารถเพิ่มผลผลิตที่เห็นผลลัพท์ได้รวดเร็ว การเกษตรโดยวิถีธรรมชาติ หรือ วิถีเกษตรที่คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีของไทยจึงค่อยๆ ลดความสำคัญลงไป ขณะเดียวกับการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นพร้อมกับปัญหาหนี้สินของเกษตรกร การเกษตรเพื่อการผลิตจำนวนมากเข้ามามีบทบาททั้งในชุมชน เกษตรกร ชุมชน สังคม และประเทศ

การเกษตรของประเทศไทยจัดว่าเป็นอาชีพหลักของคนไทย เนื่องจากการเกษตรเป็นแหล่งของอาหาร วัฒนธรรม ประเพณี และอาชีพของคนไทย การพัฒนาด้านการเกษตรเริ่มตั้งแต่ยุคปฏิวัติเขียวในปี ค.ศ. 1960 ภาครัฐและภาคเอกชนนำการเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยวเข้ามาสู่การเกษตรของไทย เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสู่ภาคการเกษตรของไทย ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ยาฆ่าแมลง เป็นต้น เพื่อวัตถุประสงค์คือผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้น ให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด ลดต้นทุนการผลิต ลดปัญหาด้านแรงงาน และคาดหวังกำไรหรือผลประโยชน์จากการเกษตรที่มากที่สุด เกษตรกรรายย่อยที่ไม่สามารถแบกรับภาระด้านการผลิตจากการขยายตัวของเกษตรอุตสาหกรรมได้ จึงทำให้เกิดปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานทัศนคติที่เปลี่ยนจากภาคการเกษตรเป็นภาคอุตสาหกรรม บางรายที่ยังคงอาชีพกสิกรรมจะนำเทคโนโลยีการเพิ่มผลผลิต เช่น การใช้สารเร่งผลผลิต การใช้เทคโนโลยี การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ การลดแรงงานโดยการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ได้รับการใช้อย่างแพร่หลาย การใช้เทคโนโลยีเพิ่มผลผลิตที่ปราศจากการคำนึงถึงผลกระทบต่อตามมา ความรู้วิธีการใช้งานให้ได้ประโยชน์และปลอดภัยทั้งผู้ผลิต และผู้บริโภคไม่ได้รับการสื่อสารและถ่ายทอดอย่างถูกวิธี ทำให้เกษตรกรมีความเชื่อที่ไม่ถูกต้องในการใช้งาน สารกำจัดศัตรูพืชเหล่านี้ นอกจากนี้ การใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตทำให้เกษตรกรมีต้นทุนที่สูง ภาวะหนี้สินของเกษตรกรตามมา

การพัฒนาด้านเทคโนโลยีกลับทำให้ปัญหาสุขภาพและปัญหาด้านการเงินเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากอุปทานของสินค้ามีมากเกินไปเกินความต้องการของตลาด ตามกลไกการตลาดทำให้ราคาของสินค้าต่ำลง ปัญหาการขาดทุนจากกระบวนการผลิต และปัญหานี้สินของเกษตรกรจึงตามมา เกษตรกรขาดการวางแผนและขาดการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าทำให้เกษตรกรติดกับดักความยากจนและชุมชนเกษตรกรยังอยู่ในชุมชนที่มีความยากจน ดังนั้นการจัดการเพื่อความสมดุลของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและการจัดการกลไกการตลาดของสินค้าเกษตรจึงมีความสำคัญ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ คือ ปัญหาการของเกษตรกรในประเทศไทย ลักษณะของเกษตรกรรายย่อย (Small-scale farmers) ระบบการทำเกษตรของไทย ได้แก่ การเกษตรระบบปกติ (Conventional agriculture) และการเกษตรระบบอินทรีย์ (Organic agriculture) และ ความสำคัญของการเกษตรระบบอินทรีย์กับเกษตรกรรายย่อย

จากข้อมูลการใช้เทคโนโลยีด้านการเกษตรพบว่า เกษตรกรในประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตมากกว่า ประเทศที่กำลังพัฒนา เนื่องจากประชากรเพิ่มมากขึ้น อาหารเป็นสิ่งสำคัญ (Konradson *et al.* 2003: 249-261) แต่ไม่น้อยที่ประเทศที่มีรายได้ต่ำใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตเนื่องจากความต้องการผลผลิตในปริมาณที่มาก ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่น่าจะเข้าสารกำจัดศัตรูพืชและสารฆ่าแมลงในปริมาณสูง ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูง และการปนเปื้อน สารเคมีในผลผลิต (Ponsri, Shankar, and Chadbunchachai. 2006: 81-101) (Panuwet. 2012: 72-81) นับว่าเป็นปัญหาหลักของประเทศไทยและประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้ นโยบายความปลอดภัยทางอาหาร การจัดการสวนและฟาร์มเพื่อความปลอดภัยทั้งด้านผู้ผลิตและผู้บริโภคได้เข้ามามีอิทธิพลในประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความปลอดภัยในระดับประเทศและการส่งออก (Ponsri, Shankar, and Chadbunchachai. 2006: 81-101)

เกษตรกรรายย่อยโดยมากจะขึ้นกับผู้นำของครอบครัวเป็นผู้วางแผนการจัดการเนื่องจากการทำการเกษตรเป็นการเกษตรระบบครัวเรือน (Groenwald. 1987: 43-46) การประเมินค่าทางเศรษฐกิจจึงเน้นด้านการเกษตรลักษณะครัวเรือน การจัดการด้านทรัพยากรการเกษตรได้แก่ เงินทุน ความรู้ แหล่งทรัพยากร และการจัดการเป็นสิ่งจำเป็นทั้งนี้เกี่ยวข้องกับทัศนคติของผู้นำครัวเรือนของเกษตรกร (Willock *et al.* 1999: 286-303) ทัศนคติของเกษตรกรขึ้นกับพฤติกรรมของเกษตรกรตามภูมิภาค และปัจจัยพื้นฐานของเกษตรกร รวมถึง ความเสี่ยง การทำงานนอกฟาร์ม สิ่งแวดล้อม การจัดการนโยบาย นวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ จากที่กล่าวมาพบว่า เกษตรกรพบปัญหาเรื่องหนี้สินทำให้การพัฒนาด้านเทคโนโลยีไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควรการแก้ปัญหาเพื่อความยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยมีส่วนสำคัญ การจัดการสิ่งแวดล้อมรวมถึงความปลอดภัยในระบบการผลิตเข้ามา มีบทบาททำให้การเกษตรมีความยั่งยืน จากปัญหาความเสี่ยง ความเครียดจากกระบวนการผลิตและกลไกการตลาดของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรรายย่อยบางรายทิ้งความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อพัฒนาการเกษตรของตนเองแบบวิถีดั้งเดิม

ระบบการเกษตรของประเทศไทยมีความท้าทายมากสำหรับการเกษตรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา การเกษตรระบบอินทรีย์ เป็นทางเลือกของเกษตรกรรายย่อยในการยกระดับด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต นโยบายเกษตรอินทรีย์ เข้ามาในประเทศไทยกำลังพัฒนาโดยแนวนโยบายประกอบด้วย การสร้างรายได้ การพัฒนาและเพิ่มผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งนโยบายเน้นเกษตรกรรายย่อยจากรากหญ้าขึ้นมาสู่นโยบายระดับชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อการยกระดับเศรษฐกิจ (IFOAM. 2000: 1-13) นอกจากนี้การพัฒนาระบบการผลิตเชื่อมโยงถึงความต้องการสินค้าเพื่อความยั่งยืนในระบบเกษตรอินทรีย์

การเกษตรระบบอินทรีย์ มีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมเมื่อเปรียบเทียบกับทำการเกษตรระบบปกติ การเกษตรระบบอินทรีย์มีการเริ่มต้นจากองค์กรระหว่างประเทศโดย Codex Alimentarius Guidelines (Established by the United Nations' Food and Agricultural Organization: FAO) และ องค์การอาหารของสหประชาชาติภายใต้ the International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) ซึ่งกฎพื้นฐานการทำเกษตรอินทรีย์ของ IFOAM มีเป้าหมายด้านต่างๆ คือ ด้านสุขภาพ (Health) เกษตรอินทรีย์ เกษตรอินทรีย์มีวัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้าเกษตรโดยเฉพาะอาหารให้มีคุณภาพที่ดี ปราศจากการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต เช่น ยาฆ่าแมลง สารกำจัดศัตรูพืช ยาปฏิชีวนะ และเทคโนโลยีในการขยายผลผลิต (GMO) เป็นต้น ความยุติธรรม (Fairness) การส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนเกษตรกรและการมีทำการเกษตรอย่างไม่เอาเปรียบระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค การดูแล (Care) การรักษาและประยุกต์เทคโนโลยีด้วยวิถีทางธรรมชาติ (IFOAM. 2005) นอกจากนี้เกษตรอินทรีย์คำนึงถึงชีววิถีของสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ดิน แร่ธาตุอาหาร ความต้องการในการส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์มีปริมาณที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะความต้องการจากประเทศทางยุโรป เช่น เดนมาร์ก ฟินแลนด์ สวีเดน เนื่องจากความปลอดภัยด้านอาหาร

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ระหว่าง 5-10 ไร่ และเกษตรกรมีการทำการเกษตรแบบผสมผสานโดยมีวัตถุประสงค์คือ การเลี้ยงครอบครัว การทำธุรกิจการเกษตรระดับชุมชน การเกษตรขนาดเล็ก เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยเนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นในการผลิต เช่น ทุน แรงงาน ที่ดิน ทรัพยากรการผลิตอื่นๆ และบริการ) ดังนั้น เกษตรกรรายย่อยต้องพึ่งพาตนเองเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นจึงเป็นความท้าทายในการเปลี่ยนแนวคิดจากการทำการเกษตรระบบปกติที่มีมานานมาเป็นระบบเกษตรอินทรีย์

ระบบการเกษตรในประเทศไทย ประกอบด้วย การเกษตรอุตสาหกรรม การเกษตรผสมผสาน การเกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรธรรมชาติ และการเกษตรตามมาตรฐานการทำการเกษตรที่ดี (GAP) (Insalud. 2014). การเกษตรอุตสาหกรรมเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ยุคปฏิวัติเขียว ในปี ค.ศ. 1920 การเกษตรระบบนี้เป็นการเกษตรเพื่อการค้าและยังคงมีอิทธิพลต่อภาคการเกษตรของไทย ทั้งการเกษตรขนาดเล็กและการเกษตรขนาดใหญ่ การเกษตรระบบป่าไม้ (Agroforestry) เป็นการเกษตรที่มีการทำการเกษตรร่วมกับการทำป่าไม้ผลผลิตทางการเกษตรมาจากป่าไม้ (Ong *et al.* 2014: 244-252) การเกษตรผสมผสาน เป็นการเกษตรที่มีการปลูกพืชและ ปศุสัตว์ในพื้นที่เดียวกันโดยคำนึงถึงระบบนิเวศมากที่สุดซึ่งเป็นแนวทางของการทำเกษตรอินทรีย์ (Changkid. 2013: 376-384) เนื่องจากมีการใช้วัฏจักรทางธรรมชาติให้มีการพึ่งพากันเอง

การจัดการระบบอินทรีย์ในประเทศไทยภายใต้นโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2553 โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเป็นเกษตรกรที่มีความยั่งยืน นโยบายคาดหวังด้านหนี้สินเกษตรกร การเพิ่มขึ้นของผลผลิต การลดความเสี่ยงด้านสุขภาพ และการนำมาซึ่งสิ่งแวดล้อมที่ดี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ 10 ได้มีการบรรจุเรื่องการทำการเกษตรอินทรีย์และการพัฒนาตลาดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้ นวัตกรรม การจัดการและการตลาดของสินค้าอินทรีย์ ทั้งนี้เป็นแนวทางในการปรับโครงสร้างของระบบการเกษตรของไทยด้วย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559)

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อยของประเทศไทยในการเปลี่ยนจากการเกษตรระบบปกติเป็นการเกษตรระบบอินทรีย์ แสดงถึงแนวโน้มระบบเกษตรปลอดภัยของประเทศไทย ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้เกษตรกรในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยที่มีปัจจัยพื้นฐานที่ต่างกันปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อระบบการเกษตรของไทยเพื่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาโอกาสและความเป็นไปได้ของเกษตรกรรายย่อย ในประเทศไทยในการเปลี่ยนจากการทำการเกษตรแบบปกติ² (Conventional agriculture) มาเป็นการทำการเกษตรระบบปลอดภัย³ (Safety agriculture) และระบบอินทรีย์⁴ (Organic agriculture)

² การเกษตรแบบปกติ (Conventional agriculture) คือ การเกษตรที่สามารถใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต หรือใช้พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่ตัดต่อยีนส์ได้

³ การเกษตรระบบปลอดภัย (Safety agriculture) คือ การเกษตรที่สามารถใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต หรือใช้พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่ตัดต่อยีนส์ได้แต่การเก็บเกี่ยวตรงตามกำหนดระยะเวลาที่ปลอดภัย

⁴ การเกษตรอินทรีย์ (Organic agriculture) คือ การเกษตรที่มีกระบวนการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ขอบเขตการวิจัย

เกษตรกรรายย่อยจาก 5 ภาคของประเทศไทย (ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง) จำนวน 50 ราย ที่มีการทำเกษตรระบบอินทรีย์ โดยข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรมวิชาการเกษตรและชุมชนเกษตรกรที่มีการทำเกษตรระบบอินทรีย์ในแต่ละภูมิภาคที่เกษตรกรขึ้นทะเบียนและเกษตรกรทำการเกษตรระบบอินทรีย์ในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเลือกพื้นที่การศึกษาในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย (ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ภาคกลาง) โดยการเลือกเกษตรกรในแต่ละจังหวัดจากข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรมวิชาการเกษตรและชุมชนเกษตรกรที่มีการทำเกษตรระบบอินทรีย์

- 1.1 ภาคเหนือ: เชียงใหม่ น่าน
- 1.2 ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี
- 1.3 ภาคตะวันออก: ชลบุรี
- 1.4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น
- 1.5 ภาคกลาง: นครสวรรค์

2. นักวิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจพื้นที่ทำการเกษตรและสอบถามแต่ละเกษตรกรรายย่อย (พื้นที่ไม่เกิน 10 ไร่ จากการยกเว้นการจัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่) (พรบ.ภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ.2508) โดยใช้คำถามเชิงลึก ภาคละ 10 เกษตรกร รวม 50 เกษตรกร ระหว่าง มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2559

3. แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย

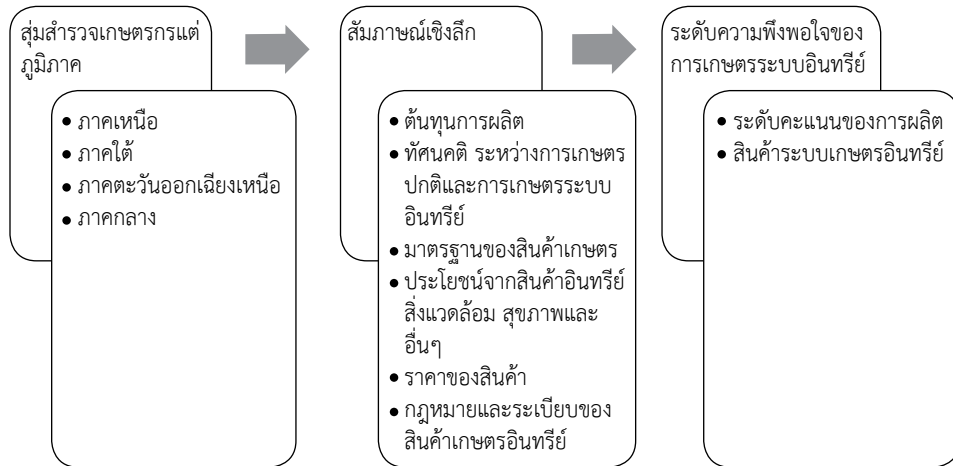
- 3.1 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม (เพศ อายุ การศึกษา รายได้)
- 3.2 ลักษณะการทำเกษตร (ประเภท ผลผลิต การตลาด)
- 3.3 การครอบครองพื้นที่การเกษตรและขนาดของพื้นที่ทำการเกษตร
- 3.4 ต้นทุนการทำเกษตร

3.5 ความรู้ความเข้าใจการทำเกษตรปกติ เกษตรปลอดภัย และเกษตรอินทรีย์ รวมถึงมาตรฐานการทำเกษตรระบบดังกล่าว โดยการใช้ระบบคะแนน (1= น้อยที่สุด 2 = น้อย 3 = ปานกลาง 4 = มาก และ 5 = มากที่สุด) (ภาคผนวก)

3.6 ทักษะที่มีต่อการทำการเกษตรระบบอินทรีย์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

- 4.1 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก
- 4.2 การวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ยทางสถิติ ความพึงพอใจของการทำเกษตรระบบอินทรีย์
- 4.3 การตลาดของสินค้าเกษตรจากระบบปกติและระบบอินทรีย์

ภาพที่ 1 กระบวนการเก็บข้อมูลเพื่อวิจัย

ผลการวิจัย

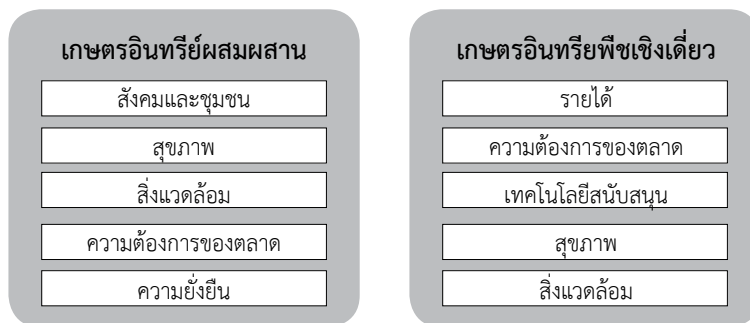
การศึกษาวิจัยนี้เปรียบเทียบ และวิเคราะห์ ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ระหว่างเกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกษตรในระบบปกติและเกษตรกรที่ผลิตสินค้าในระบบเกษตรอินทรีย์ จากการสำรวจและเก็บข้อมูล 50 เกษตรกรรายย่อยจาก 5 ภาคของประเทศไทย (ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง) แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยคำถามของการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบด้วยทัศนคติของเกษตรกร วิถีชีวิต และชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อ เอกลักษณ์ของชุมชน ความเชื่อ และการปฏิบัติ ระหว่างการทำเกษตรระบบปกติและการทำเกษตรระบบอินทรีย์รวมถึงการตลาด ของสินค้าเกษตรระบบปกติและระบบอินทรีย์

1. ลักษณะทั่วไปของเกษตรกร

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรอินทรีย์รายย่อยมีทัศนคติที่แตกต่างกันในการเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรระบบปกติ (Conventional agriculture) มาเป็นการเกษตรระบบอินทรีย์ (Organic agriculture) ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของเกษตรกร ได้แก่ ภูมิภาค เศรษฐกิจ ชุมชน สังคม และความท้าทายในการเปลี่ยนระบบการเกษตรเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรรายย่อยมีความพึงพอใจในการเปลี่ยนการทำเกษตรระบบเกษตรอินทรีย์จากการทำเกษตรระบบปกติ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อยไม่เหมาะสมในการลงทุนจากการเกษตรระบบปกติ แต่การทำเกษตรระบบปกติมีการปฏิบัติและได้รับการส่งเสริมมาเป็นระยะเวลาานมากกว่า 40 ปี ทำให้เกษตรกรมีความคุ้นชินไม่ต้องการจะเริ่มต้นและเสี่ยงกับการเกษตรระบบอินทรีย์ที่ต้องมีการจัดการและการวางแผนใหม่

เกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ครอบครองประมาณ 5-10 ไร่ พื้นที่การเกษตรที่ครอบครองและพื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งแรงงานชนบท การผลิตอาหาร และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ การทำเกษตรมีทั้งการทำเกษตรระบบปกติและระบบเกษตรอินทรีย์ การเกษตรระบบปกติเกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกพื้นที่โดยที่เกษตรกรต้องการเพิ่มผลผลิต เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี เป็นต้น การทำเกษตรระบบอินทรีย์เนื่องจากประสบการณ์จากการทำเกษตรระบบปกติและการคำนึงถึงความปลอดภัยต่อเกษตรกรเอง

การศึกษาพบว่าเกษตรกรรายย่อยส่วนมากจะเป็นเกษตรกรที่มีอายุ ระหว่าง 50 – 70 ปี เป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นอาชีพหลัก โดยรายได้มาจากการทำการเกษตร เกษตรกรที่เป็นเกษตรกรอาชีพเสริมและทำการเกษตรหลักหลังจากการเกษียณ รายได้มาจากเงินออมนำมาเป็นทุนเพื่อทำการเกษตรและทำการเกษตรเป็นรายได้ประจำทัศนคติของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มเหมือนกัน คือ ความรู้และความเข้าใจในการทำเกษตรระบบอินทรีย์ปลอดภัยต่อ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม จากการสำรวจระบบการทำการเกษตรของเกษตรกรรายย่อยพบว่าระบบการเกษตรของประเทศไทย ประกอบด้วย 2 ลักษณะคือ การทำการเกษตรแบบผสมผสานและการทำการเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยว ทั้งนี้การทำการเกษตรทั้ง 2 ระบบนี้เป็นการทำการเกษตรทั้งเกษตรระบบปกติและเกษตรระบบอินทรีย์ โดยทั่วไปแล้วเกษตรระบบอินทรีย์จะเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่มีการปลูกพืชหลากหลายชนิด รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตรเพื่อให้มีระบบนิเวศที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่ในปัจจุบันความต้องการสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้นทำให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรพืชเชิงเดี่ยวในระบบเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น โดยการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรจะคำนึงถึงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับชาติและนานาชาติ โดยมีความคาดหวังในการแข่งขันด้านการตลาด ดังแสดงภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การทำการเกษตรระบบอินทรีย์ผสมผสานและระบบอินทรีย์พืชเชิงเดี่ยว

2. ลักษณะการทำการเกษตรของเกษตรกรแต่ละภูมิภาค

ภาคเหนือผลผลิต ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ยาสูบ ผลไม้ และผัก อาชีพหลักของเกษตรกรคือ การทำการเกษตร การทำการเกษตรของเกษตรกรจะเป็นการเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด นาข้าว แต่จะมีการทำการเกษตรและผสมผสานในเกษตรกรรายย่อย จากการศึกษาพบว่า ร้อยละ 20 ทำการเกษตรระบบอินทรีย์ ปัญหาหลักของเกษตรกรในภาคเหนือคือ ปัญหาหนี้สิน ภาคกลางจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรส่วนมากปลูกข้าว และเลี้ยงสัตว์ การทำการเกษตรเชิงเดี่ยว รัฐมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนปัจจัยการผลิต รวมถึงความช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่เกษตรกร ต่างจากภาคใต้ ผลผลิตหลักคือ พืชเศรษฐกิจ เช่น ปาล์ม น้ำมัน ยางพารา ผลไม้ เป็นต้น นอกจากนี้เกษตรกรในพื้นที่ภาคใต้มีรายได้จากการท่องเที่ยว การเกษตรจึงมีการทำการเกษตรเพื่ออุตสาหกรรมและการเกษตรผสมผสาน โอกาสของเกษตรกรภาคใต้มีสูงกว่าในภาคเหนือ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาคใต้ เนื่องจากภูมิอากาศทำให้การเกษตรเป็นลักษณะพืชเชิงเดี่ยวที่เป็นพืชเศรษฐกิจ ได้ แก่

อ้อย มันสำปะหลัง ยางพาราและผลไม้ เป็นต้น การท่องเที่ยวเป็นอีกแหล่งรายได้ของภาคตะวันออก การเกษตรแบบผสมผสานทั้งการทำระบบอินทรีย์และระบบปกติจะเป็นเกษตรกรรายย่อย

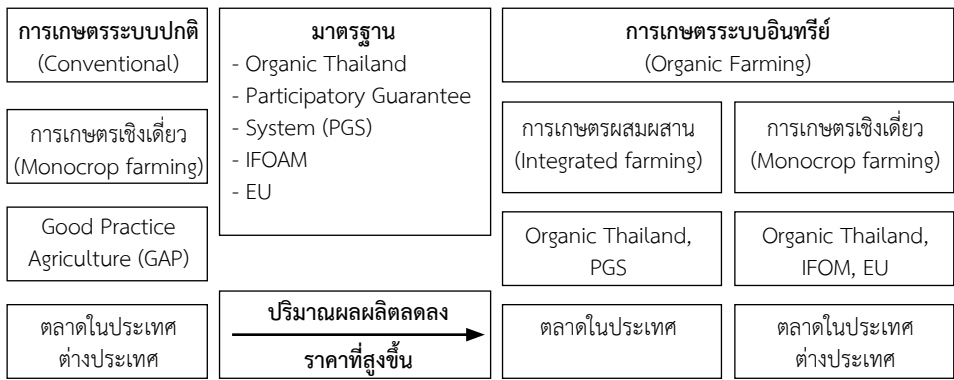
3. สภาพเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อย

จากการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบการทำเกษตรระบบปกติและระบบอินทรีย์มีความยากในการเปรียบเทียบในด้านเศรษฐกิจของสวนหรือฟาร์ม ผลผลิต และระบบการจัดการ ผลผลิตของการเกษตรระบบอินทรีย์มีปริมาณที่ต่ำกว่าระบบปกติ และการเกษตรระบบอินทรีย์จะมีปริมาณเพียงพอและต่อเนื่องกับตลาดชุมชนไม่เพียงพอสู่ตลาดนานาชาติ เกษตรกรจะเป็นเกษตรกรรายย่อยผลิตเพื่อครัวเรือนและชุมชน และบางรายเป็นอาชีพเสริมจากรายได้หลัก การเกษตรระบบปกติส่วนมากจะเป็นการผลิตเพื่ออุตสาหกรรม มีปริมาณผลผลิตที่สูง การผลิตต้องให้ได้ประโยชน์จากต้นทุนมากที่สุด เป็นการทำการเกษตรระบบพันธะสัญญาหรือการเกษตรที่มีผู้รวบรวมผลผลิตชัดเจนเพื่อป้อนเข้าสู่อุตสาหกรรมหรือตลาดรับซื้อขนาดใหญ่

4. ทิศนคติของเกษตรกรรายย่อยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนจากระบบเกษตรปกติเป็นระบบเกษตรอินทรีย์

ความท้าทายการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรระบบปกติเป็น ระบบอินทรีย์เป็นความท้าทายต่อเกษตรกรที่จะต้องลดปริมาณผลผลิต กระบวนการผลิตที่ยุงยาก การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ได้แก่ รายได้ที่ต้องสูญเสียที่สามารถวัดผลทางเศรษฐกิจได้ทันที กับ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ได้แก่ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการวัดอาจต้องใช้เวลาและไม่สามารถวัดผลได้ทันที ที่มีการเปลี่ยนแปลง ความเสี่ยงที่เกษตรกรต้องเผชิญคือ การตลาด พฤติกรรมผู้บริโภคที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นการตัดสินใจเพื่อเปลี่ยนกระบวนการผลิตจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกษตรกรต้องใช้แรงผลักดันเข้าสู่ความเสี่ยงในกระบวนการเกษตร

ปัจจัยที่ส่งผลในการเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรระบบปกติเป็นการทำเกษตรระบบอินทรีย์ คือ รายได้ ต้นทุนด้านแรงงาน กำไร และลักษณะของการสินค้าเกษตรอินทรีย์ การตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ มูลค่าสินค้าที่เพิ่มขึ้นของสินค้าอินทรีย์ ปริมาณความต้องการสินค้าเป็นสิ่งสำคัญและราคา เป็นเหตุผลที่ส่งผลให้เกษตรกรตัดสินใจในการทำเกษตรระบบอินทรีย์ นอกจากนี้ปัจจัยพื้นฐานของเกษตรกร ได้แก่ เศรษฐกิจ ความรู้ ชุมชน และ สังคม เป็นต้น มาตรฐานและการสร้างตลาดของสินค้าอินทรีย์ มีอิทธิพลต่อการจัดการระบบฟาร์มของเกษตรกร

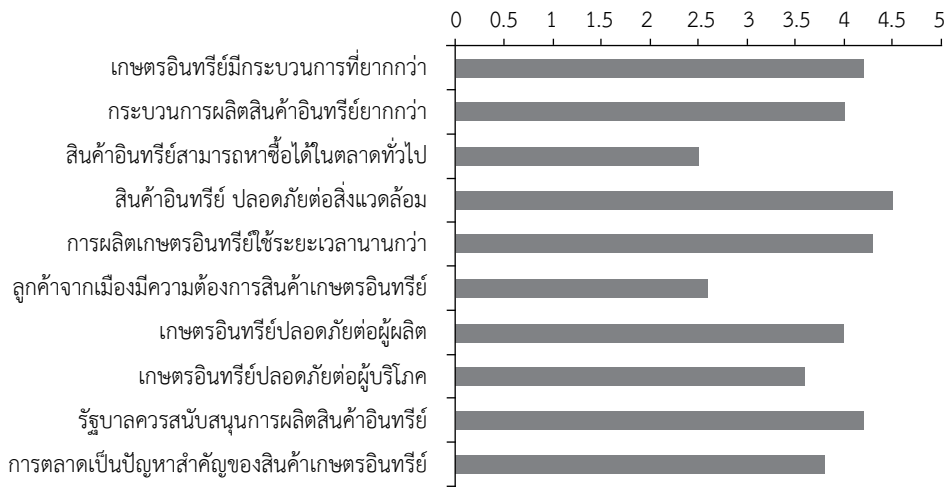
ภาพที่ 3 มาตรฐานและคุณภาพสินค้าเกษตรระบบปกติ (Conventional organic) และระบบอินทรีย์ (Organic farming)

ทัศนคติของเกษตรกรระบบปกติและเกษตรกรระบบอินทรีย์คล้ายคลึงกันแต่การตัดสินใจขึ้นกับแนวคิดและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลและครัวเรือน เช่น เศรษฐกิจ ความรู้ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ การจัดการ สถิติด้านอุปสงค์และอุปทานและความเป็นไปได้ของการทำเกษตรระบบอินทรีย์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เป็นต้น การจัดการสวนและฟาร์มที่เน้นการลดความเสี่ยง เทคโนโลยีที่สะอาด ความหลากหลาย กิจกรรมภายในและภายนอกฟาร์มที่รักษาสิ่งแวดล้อม ระเบียบและกฎข้อบังคับ ความพึงพอใจ และ ประโยชน์สูงสุดของสวนและฟาร์ม

ตารางที่ 1: ทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อการทำเกษตรระบบอินทรีย์ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย

ภูมิภาค	สินค้า	มาตรฐานสินค้าอินทรีย์	ทัศนคติของเกษตรกร	ตลาด
เหนือ	ลำไย	Organic Thailand, Local organic certified from the North	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ต้นทุนสูงสำหรับเกษตรกรระบบปกติ	พ่อค้าคนกลาง ตลาดท้องถิ่น
	ผัก	Organic Thailand, Local organic certified from the North	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของตลาด	พ่อค้าคนกลาง บริษัทส่งออก
ใต้	มะพร้าว	Organic Thailand, IFOAM, EU	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ต้นทุนสูงสำหรับเกษตรกรระบบปกติ	พ่อค้าคนกลาง ตลาดท้องถิ่น
	ผัก	IFOAM, EU	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของตลาด	บริษัทส่งออก
ตะวันออก	ผัก	Local organic certified: Natural certified	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของตลาด	ตลาดท้องถิ่น
กลาง	ข้าว	Organic Thailand, Local organic certified from local academic	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของตลาด	พ่อค้าคนกลาง ตลาดท้องถิ่น
		Organic Thailand, IFOAM	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของตลาด	พ่อค้าคนกลาง ตลาดท้องถิ่น
	ผัก	Organic Thailand, IFOAM	สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของตลาด	พ่อค้าคนกลาง บริษัทรับซื้อ บริษัทส่งออก
ตะวันออก เฉียงเหนือ	ผัก	Organic Thailand, Local organic certified from company	ความต้องการของตลาด	พ่อค้าคนกลาง ตลาดท้องถิ่น บริษัทรับซื้อ บริษัทส่งออก

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าโดยทั่วไปเกษตรกรตั้งอยู่บนความเสี่ยงเนื่องจากข้อจำกัดในด้านนวัตกรรม การปรับเปลี่ยนและพัฒนาทัศนคติ เกษตรกรต้องการความรู้ในด้าน เศรษฐศาสตร์ เกษตร การจัดการทางธุรกิจ และการสนับสนุนทางเทคโนโลยีสีเขียว กิจกรรมภายในสวนและฟาร์ม และแรงงานของเกษตรกรเป็นปัจจัยที่จำกัดการปรับเปลี่ยนจากการเกษตรระบบปกติเป็นการเกษตรระบบอินทรีย์ แต่เกษตรกรบางรายไม่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดในผลผลิตการเกษตร แต่คำนึงถึงนวัตกรรมสีเขียว การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสำรวจเกษตรกรในด้านแนวคิดการทำเกษตรระบบอินทรีย์จึงมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไปดังภาพที่ 4

โดยที่ 1 = น้อยที่สุด 2 = น้อย 3 = ปานกลาง 4 = มาก และ 5 = มากที่สุด
 ภาพที่ 4 ระดับทัศนคติของเกษตรกรรายย่อยต่อการทำเกษตรระบบอินทรีย์

5. ความยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์รายย่อย

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนเกษตรกรอินทรีย์มีความยั่งยืนคือ การได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ การศึกษา และเอกชนใน ด้านความรู้การผลิต กระบวนการผลิต การขนส่ง เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเกษตรกรโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย การปรับทัศนคติของเกษตรกรให้คำนึงถึง เรื่องสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และการจัดการระบบเกษตรกรอินทรีย์ ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชน โครงสร้างของสังคม และสภาพเศรษฐกิจ นอกจากนี้ทัศนคติมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการจัดการสวนและฟาร์มเพื่อทำให้เป็นระบบเกษตรกรอินทรีย์อย่างสมบูรณ์

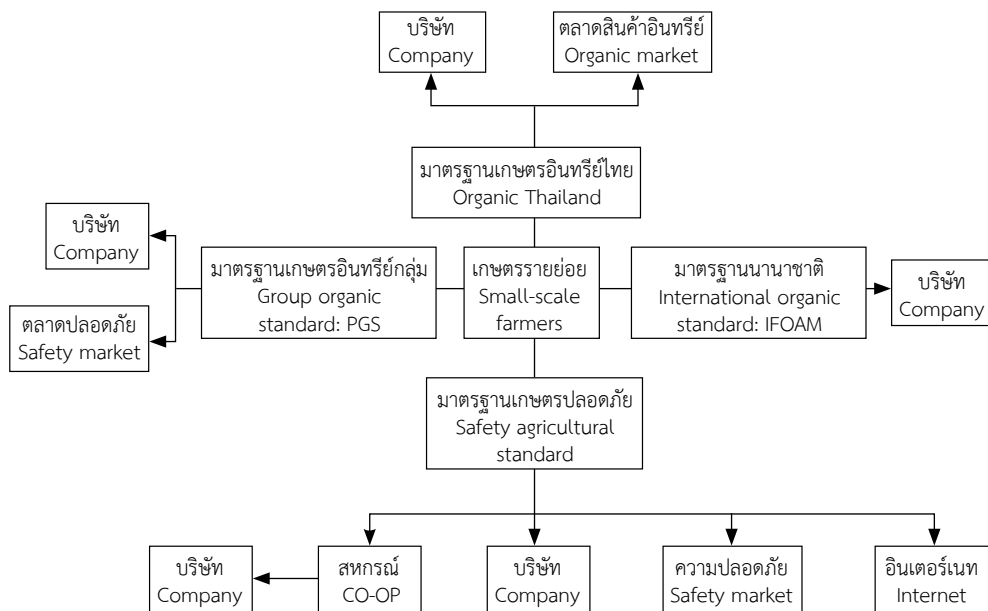

ภาพที่ 5 หลักการการเปลี่ยนแปลงจากเกษตรระบบปกติเป็นเกษตรระบบอินทรีย์นำไปสู่ความยั่งยืน

ลักษณะตลาดของสินค้าเกษตรไม่ว่าจะสินค้าเกษตรระบบปกติ หรือสินค้าเกษตรระบบอินทรีย์ก็ตาม โดยปกติแล้วจะมีช่องทางการตลาดที่คล้ายคลึงกัน แต่สินค้าระบบเกษตรอินทรีย์จะมีมาตรฐานของสินค้าเพื่อเข้าสู่ตลาดมากกว่าระบบสินค้าปกติ ช่องทางสินค้าเกษตรสู่ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์

ได้แก่สหกรณ์ บริษัทรับซื้อ (พันธมิตรสัญญา) ตลาดปลอดภัย (ตลาดสีเขียว) และ สารสนเทศ (อินเทอร์เน็ต) มาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์จะมีการเชื่อมโยงในอุปทานสินค้าอินทรีย์ มาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ ทั้งระดับชาติและระดับภูมิภาคจะเป็นตัวกำหนดปริมาณการรับซื้อและช่องทางการตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์อีกทางหนึ่งด้วย มาตรฐานเกษตรอินทรีย์มักจะได้รับมาตรฐานเพื่อการตลาดทั้งบริโภคภายในและส่งออกโดยการขอรับมาตรฐาน จากการศึกษาพบว่า มีเกษตรกร 4 กลุ่มที่มีแนวคิดในการขอรับมาตรฐานที่แตกต่างกัน กลุ่มที่ 1 การขอรับมาตรฐานจาก องค์กรระหว่างประเทศ ได้แก่ international organic standard (IFOAM) เป็นต้น เกษตรกรกลุ่มนี้มีเป้าหมายส่งออก กลุ่มที่ 2 คือ group organic standard เช่น PGS หรือจากบริษัทรับซื้อ สำหรับเกษตรกรที่ขายในระดับท้องถิ่น กลุ่มที่ 3 คือ เกษตรกรที่ขอรับมาตรฐานปลอดภัย safety standard เช่น GAP HACCP เป็นต้น ถึงแม้กระบวนการผลิตเป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เนื่องจากความยุ่งยาก ในด้านเอกสารในการขอรับมาตรฐาน กลุ่มสุดท้ายคือเกษตรกรไม่ขอรับการรับรองมาตรฐาน แต่การผลิตเป็นระบบอินทรีย์ เนื่องจากการขายเป็นการขายในชุมชนและการขอรับมาตรฐานไม่ได้มีปริมาณและมูลค่าการขายของสินค้าเพิ่มมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรรายย่อยมีทัศนคติที่แตกต่างกันขึ้นกับปัจจัยพื้นฐานของเกษตรกร และชุมชนที่เกษตรกรอยู่ ดังนั้นความมั่นคงและยั่งยืนของการทำเกษตรระบบอินทรีย์ขึ้นกับความเชื่อมโยงระหว่างตลาดและเกษตรกร การปรับเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกรจากการทำระบบปกติเป็นระบบเกษตรอินทรีย์สามารถทำได้จากการตัวอย่างเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จโดย การใช้มูลค่าทางการตลาดและช่องทางการตลาดเป็นที่ตั้งประกอบกับความรู้ด้านการจัดการเอกสารอย่างเป็นระบบและไม่ยุ่งยากทำให้เกษตรกรเปลี่ยนทัศนคติในการทำเกษตรระบบอินทรีย์โดยมีมาตรฐานการยอมรับผลผลิตในระบบอินทรีย์ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมลักษณะห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรอินทรีย์รายย่อย

ภาพที่ 6 โครงข่ายห่วงโซ่อุปทานของเกษตรกรอินทรีย์รายย่อย

สรุปและอภิปรายผล

1. การเกษตรแบบปกติ (Conventional agriculture) การเกษตรระบบปลอดภัย (Safety agriculture) และการเกษตรระบบอินทรีย์ (Organic agriculture)

จากการศึกษาพบว่า การเกษตรทั้ง 3 ระบบ มีความใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะการเกษตรระบบปลอดภัยและการเกษตรระบบอินทรีย์ทำให้เกษตรกรบางรายเกิดความสับสน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีความต้องการการทำเกษตรระบบอินทรีย์เนื่องจากมีราคาที่สูงกว่าและมีแนวโน้มการเติบโตทางด้านการตลาดมากกว่าการเกษตรระบบปลอดภัยแต่ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำระบบเกษตรอินทรีย์ได้เนื่องจากปัจจัยด้านพื้นที่สภาพภูมิประเทศที่ทำให้เกษตรกรไม่สามารถปรับเปลี่ยนเป็นระบบอินทรีย์ได้ นอกจากนี้ปัจจัยด้านเงินทุนที่จะทำให้ได้มาตรฐานตามระบบอินทรีย์ ดังนั้นเกษตรกรจึงเลือกการทำเกษตรระบบปลอดภัยแทน การทำเกษตรระบบปลอดภัยเกษตรกรมีความเสี่ยงต่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าการเกษตรแบบปกติ และการใช้ความรู้การป้องกันด้านสารเคมี การจัดการศัตรูพืช วัชพืชจากความรู้การทำเกษตรระบบอินทรีย์ การทำเกษตรระบบปลอดภัยจึงเป็นทางเลือกของเกษตรกรที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนเป็นระบบอินทรีย์ได้

2. ทักษะของเกษตรกรที่มีต่อการเกษตรระบบอินทรีย์

ทัศนคติเป็นหลักการของจิตวิทยาที่สังคมเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของแต่ละบุคคล (Ajzen. 1991: 179-211) ทัศนคติของเกษตรกรก็เป็นส่วนหนึ่งที่มาจากพฤติกรรมของแต่ละเกษตรกรที่ได้รับมาขึ้นกับสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล การวัดระดับความพึงพอใจของเกษตรกรที่ส่งผลจากทัศนคติของเกษตรกรจะชี้แจงความเสี่ยงที่เกิดจากการทำการเกษตรเป็นตัวชี้วัด ประกอบด้วย ความเสี่ยงทางการเงิน ความเสี่ยงจากการผลิต ความเสี่ยงจากคุณภาพและความปลอดภัย และความเสี่ยงจากการตลาด เป็นต้น โดยปัจจัยหลักเกิดจากการแลกเปลี่ยนระหว่างความกดดันทางเศรษฐกิจและสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกษตรกรมีการตัดสินใจในการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรระบบปกติเป็นการทำการเกษตรระบบอินทรีย์

ระบบการจัดการฟาร์มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากการพัฒนาเทคโนโลยีการตลาดและนโยบายของรัฐ หลักการเกษตรรักษาสิ่งแวดล้อมได้ถูกนำมาเผยแพร่สู่เกษตรกรเพื่อนำไปปฏิบัติ ซึ่งหลักการนี้รวมถึงการจัดการฟาร์มที่เปลี่ยนจากการเกษตรระบบปกติเป็นการเกษตรระบบอินทรีย์ หลักการดังกล่าวเน้นกระบวนการของการปรับเปลี่ยนโดยเฉพาะทัศนคติ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Nash. 1990: 431-447) กระบวนการปรับเปลี่ยนนี้ เป็นการพัฒนาโดยอาศัยผู้นำชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนการจัดการการทำการเกษตรเพื่อให้การเกษตรเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มาตรฐานของเกษตรอินทรีย์เป็นเป้าหมายที่ทำให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาการเกษตร โดยความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ผลิตรายย่อยใจชุมชนและชุมชน ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกวิธี การเกษตรระบบอินทรีย์เสมือนการทำการเกษตรแบบเป็นวัฏจักรที่ เริ่มจากการจินตนาการ จนถึงปรับเปลี่ยนเป็นระบบเกษตรอินทรีย์โดยการปฏิบัติจริง (Campbell. 2010: 238-251) ส่งผลให้การเกษตรระบบอินทรีย์มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น (Sutherland. 2012: 232-240)

3. ความท้าทายของการทำการเกษตรระบบอินทรีย์ในเกษตรกรรายย่อย

ความท้าทายการเปลี่ยนระบบการทำการเกษตรมีวัตถุประสงค์หลักคือการเพิ่มผลผลิต โดยการไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีวิธีการคือการเพิ่มคุณภาพของดิน ลดการใช้ยากำจัดศัตรูพืชและยาฆ่าแมลง การเพิ่มแร่ธาตุให้แก่ดิน การปรับและป้องกันการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพจากระบบการจัดการสวนและฟาร์มในระบบเกษตรอินทรีย์เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดการฟาร์มเกษตรระบบปกติพบว่าเป็นไปได้ความยั่งยืน (Pimentel *et al.* 2005: 573-582) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่และพืชที่ปลูก และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้คุ้มค่าที่สุด ความท้าทายอีกอย่างคือการทำฟาร์มปศุสัตว์อินทรีย์ที่มีการพัฒนาในการเกษตรระบบปกติมากกว่า เนื่องจากความยุ่งยากในการจัดการระบบอาหารสัตว์และสิ่งแวดล้อมของฟาร์มเพื่อให้ตรงตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (Wolfe. 2008: 323-346) การเกษตรแบบผสมผสานเป็นการเกษตรที่ลดปัญหาการปนเปื้อนสู่สิ่งแวดล้อมจากการเกษตรและสามารถให้ผลผลิตในปริมาณที่สูง (Basset-Mens and Van der Werf. 2005: 127-144) ความรู้และความเข้าใจของเกษตรกรมีผลต่อการตัดสินใจของการทำการเกษตร นอกจากนี้การจัดการฟาร์ม เช่น ขนาด รายได้ การครอบครอง ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรทัศนคติและเป้าหมายของเกษตรกรส่งผลต่อพฤติกรรมของเกษตรกร

4. นโยบายการเกษตรสู่การเกษตรระบบอินทรีย์

ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรเกิดจากสารเคมี (ยากำจัดศัตรูพืชและยากำจัดแมลง) โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากเกษตรกรต้องการผลผลิตในปริมาณมากและรวดเร็ว ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรได้รายได้สูงแต่เกษตรกรไม่ได้คิดถึงต้นทุนที่เสียไปเมื่อเทียบกับรายได้ที่ได้รับทั้งต้นทุนทางการเงินและต้นทุนทางคุณภาพชีวิต (สุขภาพและสิ่งแวดล้อม) เกษตรกรยินดีที่จะแลระหว่างผลผลิตที่เพิ่มขึ้นกับการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงผลผลิตต่อหน่วย ภาษีเคมีกำจัดศัตรูพืช (ยากำจัดศัตรูพืชและยากำจัดแมลง) เป็นมาตรการอีกทางหนึ่งที่ลดการนำเข้าสารพิษเขาสู่วงจรเกษตรกรรม (Hiwasaki *et al.* 2016)

การสนับสนุนนโยบายชีววิถีและเกษตรสีเขียวเป็นอีกวิธีที่จะเป็นประโยชน์ต่อผลผลิตอาหารและปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมโดยการส่งเสริมการทำการเกษตรสีเขียว และการทำธุรกิจเกษตรสีเขียว เป็นการสร้างความมั่นใจในการแข่งขันของตลาด ระบบการเกษตรที่มีการเชื่อมโยงกันระหว่างสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจะส่งผลต่อความปลอดภัย ความมั่นคงและความยั่งยืนทางอาหาร ดังนั้นความช่วยเหลือของรัฐจึงมีประโยชน์ต่อเกษตรกรรายย่อยเป็นอย่างมาก สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้การทำการเกษตรมีความยั่งยืน

นโยบายเกษตรอินทรีย์ของรัฐทั้งกระบวนการผลิตและการตลาดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการเกษตรของเกษตรกรให้เป็นการเกษตรระบบอินทรีย์ ผลจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า มาตรการการส่งเสริมที่ทำให้เกษตรกรมีความสนใจคือความรู้ด้านการผลิต ช่องทางการจำหน่าย ทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตร ดังนั้น นโยบายรัฐจึงควรสนับสนุนและส่งเสริมตลอดกระบวนการตั้งแต่ ความรู้การผลิต การเก็บเกี่ยว การขนส่งและการตลาดซึ่งมีความสัมพันธ์ และส่งผลให้เกษตรกรอยู่ได้อย่างยั่งยืน

5. มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สู่ตลาดสินค้าอินทรีย์

สินค้าอินทรีย์โดยเฉพาะอาหารอินทรีย์มีความนิยมในหลายประเทศได้มีการกำหนดระบบมาตรฐานสินค้าอินทรีย์เพื่อเป็นการรับรองและเพิ่มความมั่นใจในด้านของความปลอดภัยของสินค้า โดยเฉพาะอาหาร ผู้บริโภคมีความพึงพอใจที่จะจ่ายสำหรับอาหารอินทรีย์หรือสินค้าอินทรีย์ในราคาที่สูงกว่า สินค้าเกษตรปลอดภัยและสินค้าเกษตรปกติ มาตรฐานเหล่านี้ รวมถึงกระบวนการผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยต่อสุขภาพ และสุขภาพสัตว์ ส่งผลต่ออิทธิพลในการซื้อ ดังนั้นการสร้างมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับจะส่งผลต่อการขยายตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์

6. อนาคตของเกษตรอินทรีย์รายย่อยของไทย

รัฐควรมีส่วนในการสนับสนุน ส่งเสริมในระดับนโยบายของ สินค้าเกษตรอินทรีย์ ชุมชนระดับชาติ และระดับนานาชาติ รวมถึงมาตรการที่ส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยได้รับสิทธิ์ในการเรียนรู้ การปฏิบัติ และโอกาสทางการตลาดของสินค้าด้วย การสนับสนุนนี้รวมตลอดห่วงโซ่อุปทาน (การส่งเสริมการตลาด โอกาสเข้าถึงมาตรฐานและการประชาสัมพันธ์) นอกจากนี้การสนับสนุนให้เกษตรกรในชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สำหรับเกษตรกรรายย่อย ได้แก่ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (Participatory guarantee systems [PGS]) การรับรองโดยมหาวิทยาลัย การรับรองโดยกลุ่ม เป็นต้น นโยบายเหล่านี้จะช่วยให้เกษตรกรสามารถพบกับผู้บริโภคในตลาดสินค้าอินทรีย์ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ที่ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในการซื้อจากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่มีความมั่นใจและเชื่อใจ และเกษตรกรยังสามารถใช้หลักเกณฑ์มาตรฐานนี้พัฒนาไปสู่มาตรฐานสากลได้ เกษตรกรรายย่อยจึงมีโอกาสรอดและมีความยั่งยืนได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณการสนับสนุนทุนการวิจัยจากสำนักวิทยบริการการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 4 จังหวัดขอนแก่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8 จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 12 จังหวัดนครสวรรค์ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6 จังหวัดชลบุรี) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตนครสวรรค์ ในด้านข้อมูลการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- พระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่. (2508). **พระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ 2508**. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2559, จาก <http://ทัศนคติ.local.moi.go.th/law107.pdf>
- สหกรณ์กรีนเนท (2560). **สหกรณ์กรีนเนท**. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2559, จาก <http://www.greennet.or.th>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2559, จาก http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=develop_issue

- Ajzen, I. (1991). **Understanding attitudes and predicting social behavior.** *Organizational Behavior and Human Decision Process.* 50: 179-211.
- Albrecht, D. & Murdock, S. (1984). **Toward a human ecological perspective on part-time farming.** *Rural Sociology.* 49: 389-411.
- Basset-Mens, C., and Van der Werf, HMG. (2005). **Scenario-based environmental assessment of farming systems: the case of pig production in France.** *Agriculture, Ecosystems & Environment.* 105 (1): 127-144.
- Campbell, H., Rosin, C., Norton, S., Carey, P., Bengé, J., Moller, H. (2010). **Examining the methodologies of organics: moving beyond the organic/conventional binary?** In: Lawrence, G., Lyons., K., Wallington, T. (EDs.), *Food Security, Nutrition and Sustainability.* Earthscan. 238-251.
- Changkid, N. (2013). **The Factors Production Use Efficiency in the Integrated Farming in Suratthani Province, Southern Thailand.** *Procedia - Social and Behavioral Sciences.* 91(10): 376-384.
- Groenewald, J. A. (1987). **THE PRODUCER AS DECISION-MAKER.** *Agricultural Economic Association of Southern Africa.* 26(3): 43-46. doi:dx.doi.org/10.1080/03031853.1987.9524111.
- Hiwasaki, L., Bolliger, A., Lacombe, G., Raneri, J., Schut M., and Staal, S. (2016). **Integrated Systems Research for Sustainable Smallholder Agriculture in the Central Mekong Achievements and challenges of implementing integrated systems research.** Retrieved December 12, 2016, from <http://ทัศนคติ.worldagroforestry.org/sites/all/modules/publication/data/.../BK00186-16.pdf-3.pdf>
- IFOAM (2000). **Factors influencing organic agriculture policies with a focus on developing countries, Nadia Scialabba, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, Italy. Scientific Conferences, Basel, Switzerland, 28-31 August 2000.** Retrieved December 12, 2016, from <http://ทัศนคติ.fao.org/docs/eims/upload/230159/BaselSum-final.pdf>
- IFOAM (2005). **Cultivating Change.** Retrieved December 12, 2016, from <http://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/definition-organic-agriculture>
- Insalud, N. (2014). **ระบบการเกษตร (Agricultural System).** Retrieved December 12, 2016, From [http://ทัศนคติ.ap.mju.ac.th/ap101/all%20lessons/Lesson/Chapter%204/%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9A%E0%B8%9A%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B8%95%E0%B8%A3%20\(Agricultural%20System\).pdf](http://ทัศนคติ.ap.mju.ac.th/ap101/all%20lessons/Lesson/Chapter%204/%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9A%E0%B8%9A%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B8%95%E0%B8%A3%20(Agricultural%20System).pdf)
- Konradson, F., Van dr Hoek, H., Cole, D. C., Hutchison, G., Daisley, H., Singh, S. & Eddleston, M. (2003). **Reducinh acute poisoning in developing countries-options for restricting the availability of pesticides.** *Toxicology.* 192: 249-261.

- Nash, R. (1990). **Bourdieu on Education and Social and Cultural Reproduction.** *British Journal of Sociology of Education*, 11(4): 431-447.
- Ong, C., Black, C. R., Wilson, J., Mythuri, C., Bayala, J. (2014). **Hydrological Impacts.** *Agroforestry*: 244-252.
- Panuwet, P., Siriwong, W., Prapamontol, T., Ryan, Barry, P., Fiedler, N., Robson, G., Barr, Bayd, D. (2012). **Agricultural pesticide management in Thailand: situation and population health risk.** *Environ Sci Policy*. 17: 72-81. doi:10.1016/j.envsci.2011.12.005
- Pimentel, D., Hepperly, P., Hanson, J., Douds, D., and Seidel, R. (2005). **Environmental, Energetic, and Economic Comparisons of Organic and Conventional Farming Systems.** *BioScience*. 55(7): 573-582.
- Ponsri, W., Shankar, B., and Chadbunchachai. (2006). **Consumer Attitudes Towards and Willingness to Pay for Pesticide Residue Limit Compliant “Safe” Vegetables in Northeast Thailand.** *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*. 19(1); 81-101. doi:10.1300/J047v19n01_05.
- Singhapreecha, C. (2014). **Economy and Agriculture in Thailand.** Retrieved December 12, 2016 from http://ap.iftc.agnet.org/ap_db.php?id=246.
- Sutherland, L., Darnhofer, I. (2012). **Of organic farmers and ‘good farmers’: Changing habitus in rural England.** *Journal of Rural Studies*. 28(3): 232–240. doi:10.1016/j.jrurstud.2012.03.003.
- Willock, J., Deary, I. J., Edwards-Jones, G., Gibson, G. J., McGregor, M. J., Sutherland, A., Dent, J. B., Morgan, O., Grieve, R. (1999). **The Role of Attitudes and Objectives in Farmer Decision Making: Business and Environmentally-Oriented Behaviour in Scotland.** *Journal of Agricultural Economics*. 50(2): 286-303.
- Wolfe, M. S. (2008). **Developments in breeding cereals for organic agriculture.** *Euphytica*. 163: 323–346.